

Izsa Jenő

Firkálás a WC ajtón

Egy állambiztonsági esettanulmány és háttere

A Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség által kiadott „Szigorúan titkos” minősítésű 1974. évi 1. számú Tájékoztatóban esettanulmány jelent meg egy 1972-ben írásos úton elkövetett izgatás operatív nyomozásáról.¹ Az esettanulmány tárgyát képező bizalmas nyomozás anyagai a V-158757 számú vizsgálati dossziében találhatóak az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában.² A bizalmas nyomozás didaktikus feldolgozása, a tanulságok közreadása a csoportfőnökség állományának gyakorlati felkészítését szolgálta. Mivel a bűncselekmény a BM Határőrségnél történt, az állambiztonsági szempontból illetékes III/IV. Csoportfőnökség 7. (Határőrségi Elhárító) Osztály volt a tanulmány szerzőjeként feltüntetve.

A bűncselekmények felderítésére irányuló céltudatos és aktív állambiztonsági tevékenységnek két, egymástól minőségileg is különböző munkafolyamata volt: az előzetes ellenőrzés, illetve a bizalmas nyomozás. Az előzetes ellenőrzés során a bűncselekményre utaló elsődleges információkat pontosították, kiegészítették. A bizalmas nyomozás a bűncselekményre utaló magatartás bizonyítására, illetve cáfolására alkalmas adatok megszerzését célzó, titkos formában végzett nyomozás volt. A nyomozás tapasztalatainak feldolgozását az esettanulmány bevezetőjében azzal indokolták, hogy „az írásos úton elkövetett izgatásos bűncselekmény nem tartozik a gyakori esetek közé, de társadalmi veszélyessége nagy, mivel katonai objektumban fordul elő, ahol emberek – katonák – tömegei élnek közösségben. Az ilyen tevékenység alkalmas arra, hogy megtévesszen embereket, befolyásolja a tömegeket. Ha időben nem derítjük fel, negatív hatással lehet az egység erkölcsi-politikai állapotára.”³

A bemutatott nyomozást azért indították, mert: „Az egyik határőrkerület kiképző alegységénél B.Z.⁴ határőr felkereste a határőrkerület operatív főtisztjét és bejelentette, hogy az alegység körletének WC-jében, az egyik fülke ajtaján a fasizmust dicsőítő felirat és horogkereszt látható. Az operatív főtiszt – a bejelentő jelenlétében – személyesen ellenőrizte, és meggyőződve a bejelentés tartalmának valódiságáról, intézkedett a helyszínen biztosítására. Az esetet jelentette előljárójának, ezután tájékoztatta a határőrkerület parancsnokát.”⁵

A történet kezdete a vizsgálati dossziében ennél részletesebben is dokumentálva van. A dossziében található B.Z. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, amelyben az éber határőr elmondta, hogy az izgató tartalmú szöveg felfedezése után azonnal szólt a KISZ-titkárnak, aki megígérte, hogy jelzi ezt a századparancsnoknak. De másnap azt konstata, hogy semmi nem történt az ügyben, ezért a január 26-án délután megtartott állambiztonsági előadás végén egyenesen az elhárító főtisztnek jelentette.⁶ A bejelentésre azonnal beindult a gépezet.

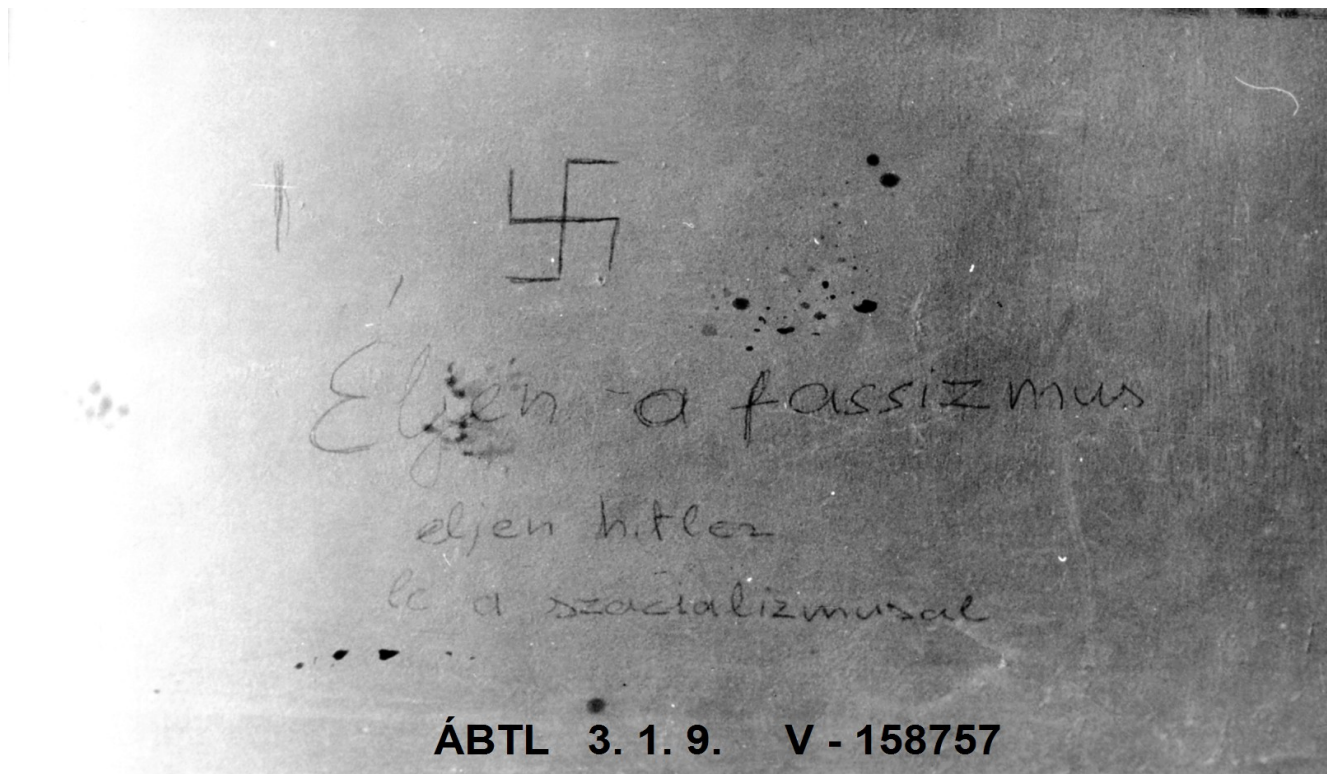
Az operatív főtiszt, Kalácska László rendőr őrnagy a nyomozás indításának kulcsfigurája volt. Amint a rendkívüli eseményről 1972. január 27-én készített jelentéséből⁷ kiderül, azonnal a helyszínre kérte a határőr kerület törzsfőnökét, a politikai osztály egy tagját, és a törzsszázad politikai helyettesét. Az elhárító főtiszt rövid jelentésének tárgya: „izgatásos jellegű feliratról” volt, és ez már előrevetítette a cselekmény jogi minőségét.

Az ad hoc bizottság tagjai, miután az operatív főtiszt irányításával megtekintették a helyszínt és az összefirkált WC ajtót, jelentésükben az alábbiakat rögzítették: „A tudomásunkra jutott izgatásra alkalmas feliratot és körülményeit bizottságilag megvizsgáltuk. A bizottság megállapította, hogy az említett helyiség 2. számú fülke ajtajának belső részén golyóstollal kb. 3x4 cm-es horogkereszt és az alábbi szöveg van felírva: »Éljen a kapitalizmus«, [ezt tévesen rögzítették, mert a szöveg: Éljen a fasizmus – IJ], »éljen Hitler«, »le a szocializmussal«. A felírás tagolt írással, olvashatóan, jól láthatóan helyezkedik el. Alatta apró betűkkel több erkölcsstelen felirat és számok vannak, melyek közül jól olvashatók: »Szabad embernek születtem«, »Le a

katonasággal«. a többi szöveg nem összefüggő, nem lehet értelmezni. A bizottság megállapította, hogy az ismeretlen elkövető a BTK. 127. szakaszba ütköző és 1. bekezdésben minősülő izgatás bűntettét valósította meg.”⁸ Ez a mondat prejudikált megállapítás, hiszen csak bíróság állapíthatja meg a bűncselekmény megtörténtét, valamint annak minősítését. Nyilvánvaló az is, hogy a helyszíni megfigyelésekor ilyen pontos törvényi hivatkozás nem juthatott a résztvevők eszébe. A bizottság azonnali intézkedésként a WC ajtót leemeltette a helyéről és az elhárító főtiszt irodájába vitette, ezzel megelőzve, hogy még több katona láthassa az izgató tartalmú szövegeket.

Ezután ki-ki eleget tett jelentési kötelezettségének, tehát az esetről jelentést kapott a határőr kerület parancsnoka, a III/IV-7. Osztály, a Határőrség Országos Parancsnoksága és a Határőrség Politikai Csoportfőnöksége. Az operatív főtiszt a kiképző és a közvetlen alegységeknél foglalkoztatott hálózati személyeket eligazította, részükre feladatot szabott a gyanúsítható személyek felderítése érdekében. A határőrkerület parancsnoka felfüggesztette az objektumból való kijárást, a szolgálati utakat, vezényléseket ugyanúgy, mint a nem szolgálati okkal összefüggő mozgásokat – gyakorlatilag karantént vezetett be. Az elhárító tiszt javaslatára – az elkövetőként számításba vehető személy(ek) írásmintáinak biztosítása céljából – intézkedett az érintett alegységek állományába tartozó határőrök szolgálati könyveinek⁹ és politikai foglalkozásokon használt jegyzetfüzeteinek összeszedésére. Elrendelte, hogy ezeket bocsássák az operatív főtiszt rendelkezésére.

Mivel ún. helyszínes bűncselekményről volt szó, ezért az illetékes megyei rendőr-főkapitányságtól haladéktalanul kérték a helyszíni szemle lefolytatását. A helyszíni szemlét 1972. január 27-én a kriminalisztika ismert elvei és gyakorlata alapján lefolytatták. A kiküldött nyomozók és a technikusok alapos munkát végeztek, a jegyzőkönyvet olvasva szinte látjuk a helyszínt, szinte halljuk a diktálást: „Jobb oldalon az előtérben 5 db 80x102 cm nagyságú angol WC van kiépítve, deszkafallal egymástól elválasztva. A WC-k ajtaja 186x180 cm nagyságban [sic!] az előtér felé teleajtó, az angol WC felé pedig három betéttel van ellátva. Egy-egy betétnek a nagysága 56x46 cm. A 2. sz. angol WC ajtó belső részén a felső betétjének közepe táján az alábbi ellenséges izgató feliratok találhatóak. Jobb oldalról 28 cm-re és a betéten lefelé 30 cm-re 2,5x3 cm nagyságú ellenséges [sic!] horogkeresztet találtunk, golyóstollal rajzolva. Ettől 2 cm lefelé 19 cm vízszintes hosszúságban »Éljen a fassizmus« [sic!] ellenséges felirat, a nagybetű kezdeténél 24 mm nagyságú a betű, a felirat befejezésénél pedig 11 mm a betű nagysága. Az »É« betű az írásból kiemelkedik, alatta 2 cm-re 8 cm hosszúságban vízszintesen a következő felirat látható: »éljen hitler« [sic!]. Alatta 3 cm-re 14 cm hosszúságban vízszintesen a következő ellenséges feliratot láthatjuk: »le a szocializmusal« [sic!]. A kezdeti írás nagysága 14 mm és a befejezett írásnak a nagysága 15 mm.”¹⁰

A szemlebizottság másik WC ajtón is talált írásokat, de ezeket a nem minősítette ellenséges és izgató tartalmúnak. Ez érthető, mivel többnyire (a laktanyákban, kollégiumokban, pályaudvarokon a mellékhelyiségekben megszokott) trágár stílusban, ilyen-olyan cselekvésekre buzdító feliratok voltak, másik részük pedig az „öreg” vagy a „kopasz” katonák életérzéseit közvetítette.

A helyszíni szemle során jegyzőkönyvet vettek fel és fényképfelvételek készültek. A corpus delicti, tehát „az ellenséges szövegű feliratokat tartalmazó ajtó rész az ajtóból kifűrészelésre, eredetiben rögzítésre került.” Ujjlenyomat és egyéb nyomok rögzítésére nem volt lehetőség. Nem sikerült olyan tanúkat sem felkutatni, akik a tettest látták volna, így a nyílt és a bizalmas nyomozás egyaránt kevés tényre támaszkodva indulhatott el.

A bizalmas nyomozás kezdeti szakaszában a gyanúsítható személyek behatárolása nehézséget jelentett, hiszen a WC-t más alegységek beosztottjai is, mintegy 200–250-en rendszeresen használták. Mivel az elkövető ismeretlen volt, de rendelkezésre állt a firkálás, a nyom, az írásazonosítás látszott a célravezető eljárásnak, amely tárgyi bizonyíték lehet, és általa az elkövető személyhez el lehet jutni. Az írásminták beszerzése nem okozott gondot, parancsnoki nyílt intézkedéssel rövid idő alatt megtörtént a szolgálati könyvek és a füzetek összeszedése. A legfontosabb teendő a több száz katonából a lehetséges elkövetők körének szűkítése volt. Erről részletesen beszámol a III/IV-7. Osztályon február 2-án készült dokumentum: „Az elkövető személyének felderítése céljából a BM Nógrád megyei állambiztonsági szerv szakközegeivel együttműködve áttanulmányoztuk az elkövetőként számításba jöhető sorállományú határőrök szolgálati könyveit, és az azokban levő kézírások alapján 5 főt szűrtünk ki, akiknek írása hasonló volt az izgatás jellegű felirattal. Az 5 főtől beszerzett írásminták, valamint a korábban rendelkezésre álló írásos anyagok – katonai és politikai jegyzetfüzetek – részletesebb vizsgálata alapján több körülmény arra utalt, hogy az ellenséges szövegű felirat B.J. határőr kezétől származhat. A feltevésünket megerősítette Kovács Pál rendőr őrnagy, a BM Nógrád megyei III. Osztály szakterület beosztottjának véleménye,¹¹ aki az öt írásminta alapján szintén B.J. határőrt tartotta elkövetőnek.”¹²

A B.J. határőrrel szemben felmerült gyanút több összetartozó információ is megerősítette. A bizalmas nyomozás fontos mozzanataként végrehajtották a firkálással

kapcsolatba hozhatónak minősített öt katona operatív meghallgatását.¹³ A meghallgatottak egyike, U.D. határőr a meghallgatás során kérdésre elmondta, hogy a szolgálati könyvében levő önéletrajzot nem saját kezűleg írta. Mivel az ő kézírása nehezen olvasható, ezért a rajparancsnok B.J. határőrt kérte meg arra, hogy segítsen és helyette írja meg. A meghallgatáson arról is beszélt, hogy ő kapott parancsot a jegyzetfüzetek összeszedésére, de B.J. füzetét nem találta meg. ezért lement az étkezdébe és a látogatóit fogadó B.J-t megkérdezte, hol van a füzete. Azt válaszolta, hogy a hátizsákjában, de ott sem találták meg. A csoportfőnökség által közreadott esettanulmány szerint a jegyzetfüzetet a katona fekhelyén, a szalmazsákjában megtalálták, de ezt az információt a vizsgálati dosszié egyetlen iratában sem említik. Mindenesetre B.J. füzete előkerült, és ennek átvizsgálása újabb eredményt hozott. Egyik lapján ugyanaz a szöveg szerepelt, mint a WC ajtón: „Le a katonasággal, szabad embernek születtem.” Meghallgatása során U.D. azt is közölte, hogy január 30-án este B.J. elmondta neki, hogy „tőle is vettek írásmintát, és azt is elismerte, hogy ő is írt fel az ajtóra szövegeket, de nem azt, amit keresnek.”¹⁴ U.D. szerint B.J. magatartása a nyomozás kezdete óta megváltozott, olyan idegességet tapasztalt nála, amit korábban nem. Katonatársát alattomos, sunyi kimeríthetetlen embernek jellemezte.¹⁵

Az operatív főtiszt a helyzetből adódó lehetőséget kihasználva, U.D. közlésére és beállítottságára alapozva a meghallgatás ezen a pontján titkos kapcsolatot létesített a bejelentővel. A frissen beszervezett társadalmi kapcsolat, U.D. határőr „ígéretet tett arra, hogy segítséget nyújt az ismeretlen elkövető felderítése érdekében. Ennek alapján megkérték B.J. határőr személyének, magatartásának megfigyelésére.”¹⁶

Az állambiztonsági munka korabeli szabályai szerint a társadalmi kapcsolat nem volt tagja a hálózatnak: „Társadalmi kapcsolatnak nevezzük azt a szocializmushoz hű személyt, aki felkérésre vagy önként folyamatosan segíti, tájékoztatja az állambiztonsági szerveket. A társadalmi kapcsolattal rendszeres, nyílt kapcsolattartás valósul meg, amely az adott információt tekintve szigorúan titkos. A társadalmi kapcsolat semmilyen nyilvántartásban nem szerepelhet, fedőneve és dossziéja nincs, írásos jelentésre nem kötelezhető. Forrásként nevének kezdőbetűivel kell megjelölni.”¹⁷

A nyílt eljárásban a nyomozóhatósági jogkörrel felruházott határőrkerület-parancsnok 1972. január 31-én elrendelte B.J. határőr őrizetbe vételét izgatás alapos gyanúja miatt. Ehhez elegendőnek tartotta az elhárító főtiszt, az ad hoc bizottság és a rendőrségi helyszíni szemlebizottság megállapításait, és az elsődleges írásszakértői véleményt.

Az őrizetbe vételről szóló határozat indokolása rövid, a szocializmus ellenes és a fasizmust dicsőítő szöveg meg sincs említve:

„1971. november 17-én történt bevonulása óta levelezik 6 volt barátjával. A gyanúsított elmondása alapján a levelekben, amit egymásnak írnak, a katonaságot becsmérő megjegyzések vannak. A gyanúsított az ilyen irányú becsmérő megjegyzéseket a mellékhelyiségek különböző helyeire írta fel, mint pl.: »Szabad embernek születtem«, »Le a katonasággal« stb.”¹⁸

Az addigi nyílt és bizalmas nyomozás eredményeinek összegzése, tényeinek értékelése alapján a tettes egyértelmű azonosítása érdekében a III/IV-7. Osztály 1972. február 1-én igazságügyi írásszakértői véleményt kért.¹⁹ A B.J. jegyzetfüzetében talált kézírást összehasonlították a helyszíni szemlén rögzített firkálással, kézírással. Az írásszakértő megállapította, hogy „a szürkére festett műanyag lapra kék színű golyósíróval tagolt írással írt kérdéses kézírás *kapcsolatba hozható* B.J. eredetként bemutatott kézírásával.”²⁰

A szakértő szerint azonban a megnyugtató és egyértelmű véleményadáshoz bővebb írásminta felvétele szükséges, ezért kérte, hogy az újonnan felveendő írásminta tartalmazzon olyan szavakat is, amelyek a kérdéses kézírásban is előfordulnak, valamint kérte, hogy álló helyzetben is vegyenek fel próbairást. A dosszié öt olyan lapot tartalmaz, amelyet az írás azonosítása céljából készítettek. Az igazságügyi írásszakértő kérésére diktálással írásmintákat vettek B.J-től. A diktált szövegekben több indifferens szó mellett szerepeltek a „szocializmus”, a „fasizmus”, az „éljen” szavak különböző kontextusokban, más-más mondatokban. Így pl.: „Éljen a szocializmus, éljen a béke”, „Le az imperializmussal”, „Megbukott Hitler” stb. A szakértő a bővebb írásmintákat elemezve

arra a következtetésre jutott, hogy: „ az »éljen« kezdetű, »le a szocializmussal« végződésű szöveg kézírása minden kétséget kizáróan B.J. kezétől származik.”²¹ Tekintettel az ügy jelentőségére az operatív szervek később még egy igazságügyi írásszakértőt is igénybe vettek.

A nyomozást a BM III/1. (Vizsgálati) Osztály²² 1972. február 3-án rendelte el. A nyomozás elrendelését megalapozta az írásszakértő előbbieken bemutatott szakvéleménye. Az indoklás rövid és tényyszerű: „A BM 10. Határőr Kerület Balassagyarmat állományaiba tartozó B.J. határőr 1972. január végén az alakulat legénységi épületének mellékhelyiségében »Éljen a fasizmus«, »éljen Hitler«, »le a szocializmussal« izgató tartalmú szöveget és egy horogkeresztet írt, illetve rajzolt.”²³

A B.J.-vel szembeni alapos gyanút a frissen létesített társadalmi kapcsolat, U.D. határőr is alátámasztotta. Feladatának megfelelően figyelemmel kísérte B.J. viselkedését, és arról érdemi információkkal szolgált. Tanúként kihallgatása során visszaemlékezett arra és elmondta, hogy a firkálás felfedezését megelőző egyik éjjel, január 20–21-én „nevezett nem aludt, még 23 órakor is az ágya mellett állt, rendkívül ideges volt, és arról panaszkodott, hogy nem tud aludni. Több esetben kiment a helyiségből, majd ezt követően ruhástól feküdt le. Az volt az érzésem, mintha vívódna magával. Úgy viselkedett, mint aki rossz fát tett a tűzre. [...] visszagondolva az a véleményem, hogy lehetséges, hogy cselekményét azon a napon követte el.” Az is feltűnt U.D.-nek, hogy B.J. „a nyomozás kezdetétől folyamatosan érdeklődött, hogy megvan-e már a tettes.”²⁴

B.J. előzetes letartóztatását követően intenzív vizsgálati munka következett. A nyomozás menetében nyolc határőrt hallgattak meg tanúként, közülük hármat a bírósági tárgyalásra is beidéztek. Két esetben kérték igazságügyi írásszakértő kirendelését. Az előzetes letartóztatás ideje alatt 8 nap időtartamra titkos eszközként fogdaügynököt és szobahallgatást (3/e rendszabályt) alkalmaztak. Az ügyben keletkezett hálózati jelentéseknek a dossziében nincs nyoma.

A vizsgálat eredményeit összegezve úgy ítélték meg, hogy a bizalmas nyomozás során megállapított tények, adatok, a helyszíni szemle, a meghallgatások és az azonosítási eljárások eredményei, a hálózaton kívüli kapcsolattól beszerzett információk, illetve a beszerzett igazságügyi írásszakértői vélemények, mint jogi erejű bizonyítékok alkalmasak az izgatás bűncselekmény elkövetése alapos gyanújának igazolására, a vádemelés megalapozására. Ezt az álláspontot tartalmazta a Vizsgálati Osztálynak a nyomozás befejezésére vonatkozó javaslata. A cselekmény motívumáról megállapították, hogy: „azt a nevezett megdöbbenéséből, vélt és általa túlértékelt sérelmek miatti elkeseredéséből követte el. Az elkövetési okok között politikai motivációt nem tudtunk megállapítani.” Ám ebben a dokumentumban van még két figyelemre méltó mondat: „A nyomozás során fogdaügynököt és 3/e rendszabályt is alkalmaztunk. Az ügynököt azonban ki kellett vonni, mert B.J. határőrt beismert vallomása után vallomásának visszavonására igyekezett rábeszélni.”²⁵ A 3/e rendszabályt (szobahallgatást, illetve ebben az esetben zárkahallgatást) a fenti dokumentumon kívül nem említik. A tartalomjegyzékben sem szerepel ilyen anyag, a lefűzéskor, 1972. július 25-én valószínűleg nem került bele a dossziéba. A fogdaügynök alkalmazása és következményei viszont jól nyomon követhetők.

A fogdaügynökök felhasználása nem új módszer a titkos nyomozati munkában. Az állambiztonság történetében számos eset ismert, amikor a zárkatárs a hivatásos nyomozókat megszegényítő módon, furfanggal, empátiával kiszedte az igazságot, vagy beismerésre készítette az amúgy konok tagadásban levő terhelteket. A magyar állambiztonsági szervek a fogdaügynököket önálló szakmai kategóriaként kezelték, a vizsgálati szervek operatív eszközeiknek tartották. A fogdaügynökök alkalmazása a nyomozati cselekmények során, a vizsgálati időszakban az előzetes letartóztatásba helyezett terheltek között történt. Jelentőségét abban látták, hogy a helyesen alkalmazott fogdaügynök olyan fontos, a bizonyításhoz szükséges adatok birtokába juttathatja a vizsgálót (nyomozót), amely más módon nem szerezhető meg. A fogdaügynök feladatai voltak: A letartóztatott vallomásának, magatartásának és hangulatának ellenőrzése, a vizsgálat során általa tervezett/alkalmazott taktika megismerése; a még fel nem tárt, bizonyítást elősegítő egyéb adatok megszerzése, vagy előkészületben levő bűncselekmények, illetve bűnös kapcsolatok, eltitkolt bűnjelek felderítése; a letartóztatott szökési vagy öngyilkossági kísérletének

megakadályozása; a vizsgálati munka meggyorsítása, a teljes körű felderítés elősegítése.²⁶

A február 3-án előzetes letartóztatásba helyezett B.J. mellé „Urbán” fedőnévvel fogdaügynököt vezettek be. A vizsgálati dossziében a fogdaügynök három, kézzel írott jelentése megtalálható.²⁷ Magatartási vonalként azt határozták meg számára, hogy „figyelje meg a célszemély magatartását, az általa elmondottakat és hasson rá – a lehetőség szerint –, hogy a bizonyítékokkal szemben [sic!] beismerő vallomást tegyen.” Legendája szerint röpcédula terjesztés miatt folyik ellene eljárás.

A fogdaügynök alkalmazása kétségtől eredményt hozott. Amint azt „Urbán” az első, február 7-i jelentésében leírta, a beszélgetés közben B.J. csak a „le a katonasággal” és a „szabad embernek születtem” szövegek felírását ismerte el.

Másnap azonban fordulat történt: „... elmondtam B-nek, hogy az ügyem befejezéséhez közeledik. Az itt töltött négy hónap alatt részben beismerő vallomásban, részben tagadásban voltam, bár ez utóbbit nagyon megbántam, mert a bizonyítékok előtt, amit elém tártak, meg kellett hajolnom. Ma délelőtt a beszélgetés fonala ismét B. ügye volt. Megvilágítottam előtte azt, hogy milyen sok az enyhítő körülmény az ő esetében, és milyen butaság másokat egy konok tagadással tönkretenni. Belátta, hogy igazam van, és ő maga mondja, igen az idő is valóban nekik dolgozik, sőt olyan kellemetlen dolgok elé állíthatják az embert, amit nehéz lenne megmagyarázni. Válaszképpen mondtam én erre, hogy na látja, hogy elszólta magát, ne nézzen hülyének. Ismerje el, hogy maga írta fel a második szöveget is, hiszen az *kettőnk között marad* úgylis. Mondtam neki, gondolkozzon, a bíróság is azt fogja nézni, hogy maga meggondolatlanul felírt egy szöveget, nem tudta, csak könyvekből vagy hallásból, hogy ki volt Hitler, nem élt a fasizmusban, 19 éves és pusztán egy meggondolatlanság volt a maga részéről. Belátta, hogy igazam van és *elismerte a második szöveg felírását*. Megjegyzés: A fent leírtak alapján biztos vagyok abban, sőt határozott meggyőződésem, a legközelebbi kihallgatás során *beismerő vallomást fog tenni*.”²⁸

És lám, így is lett – amint erről a február 9-én felvett kihallgatási jegyzőkönyvből kiderül, a vizsgáló kérdésére B.J. megváltoztatta korábbi tagadó vallomását: „... beismerem, hogy a terhemre rótt bűncselekményt én követtem el. Eddig azért nem tettem beismerő vallomást az általam elkövetett bűncselekményről, mert félttem tettem következményeitől [...] magamban mérlegeltem a két cselekmény súlyát, és úgy döntöttem, hogy az utóbbi cselekményemért, tehát a fasizmust éltető szövegért súlyosabb büntetést, illetve következményeket várhatok, ezért döntöttem úgy, hogy ezt a cselekményemet nem ismerem el.” Ugyanezen a kihallgatásán tettének okáról azt vallotta: „... azért írtam, mert el voltam keseredve. Már bevonulásom óta nem tudtam megszokni sem a körülményeket, sem a velem szembeni bánásmódot, az egész légkört idegennek tartottam, amelyet úgy éreztem, hogy sohasem fogok megszokni és elviselni. Nem volt politikai ártó szándékom. [...] A korábban engem ért vélt sérelmek miatt mintegy elégtételt láttam magam előtt, hogy fel mertem írni, illetve, hogy a horogkeresztet felrajzoltam.”²⁹

A fogdaügynök „Urbán” tevékenységét február 11-én értékelte és köszönte meg az ügy vizsgálója. A pozitív eredmény elismerése mellett jelentésében rögzíti, hogy „jó munkájáért cigaretta és édesség kedvezmény adásában részesítettem”. Néhány óra elteltével azonban a jelentés készítője megdöbbenéssel értesült arról, hogy az ügynök megengedhetetlen magatartást tanúsított, mivel „személyesen hallottam magam is [nyilvánvalóan a 3/e rendszabálynak köszönhetően! – IJ], hogy az ügynök a célszemélyt vallomásának visszavonására biztatja. Ez eltért a meghatározott magatartási vonaltól és dekonspirációs veszélyt jelentett.”³⁰ A történeteket előljárójának jelentette, gondoskodott az ügynök azonnali kivonásáról és az akció szükséges fedéséről.

Az ügynök pálfordulása – amelynek okát csak találgatni lehet, a miértet nem magyarázzák meg a források – nem maradt következmények nélkül. A következő kihallgatásán február 14-én B.J. visszavonta korábbi beismerő vallomását. Ezt azzal indokolta, hogy a beismerő vallomás megtételekor nem volt őszinte. A vizsgáló tiszt erre a lépésre azonnal elé tárta a második írásszakértői véleményt, amely az elsővel azonosan, kétséget kizáróan megállapította, hogy a WC ajtón talált izgatató tartalmú feliratok B.J. kezétől származnak.³¹ Ismét fordult a kocka, B.J. nem tehetett mást, mint

megváltoztatta a percekkel előbb mondottakat, és a nyomozás során másodszor is beismerő vallomást tett. A részletekről is beszélt a vallomásában: „a szöveget állva írtam, és írásomat igyekeztem torzítani, ezért írtam két s-sel a fasizmust és a Hitlert kis h-val. Akkor úgy gondoltam, hogy a tettetést majd a rossz helyesírók között fogják keresni és engem az írásom alapján nem fognak tudni azonosítani, illetve megtalálni.”³²

Későbbi kihallgatása során B.J. azonban megint, már harmadszor visszavonta ezt a beismerő vallomását. Tettét sem a későbbiekben, sem a tárgyaláson sem ismerte el. A február 29-én felvett kihallgatási jegyzőkönyvben ez áll: „A szakértői véleményekben foglaltakat nem fogadom el, a korábban tett beismerő vallomásomat, melyet a szakértői vélemény alapján tettem, visszavonom, mert a kérdéses szöveget nem én írtam. Én csak a »le a katonasággal« és a »szabad embernek születtem« tartalmú szövegeket írtam.”³³

A Vizsgálati Osztály a vizsgálat befejezését követően az ügyet az igazságszolgáltatás elé vitte. A vádirat a Budapesti Katonai Ügyészségen készült 1972. március 17-i keltezéssel.³⁴

A vádemelés után a Katonai Bíróság zárt tárgyalást tartott. Az 1972. április 13-án kelt ítéletben B.J-t bűnösnek mondta ki a nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetében és ezért őt 2 évi szabadságvesztésre, mint főbüntetésre, és 2 évre a közügyektől eltiltásra, mint mellékbüntetésre ítélte. A szabadságvesztést fegyházban kellett letölteni.³⁵

Az ítéletet mindkét oldal megfellebbezte. A katonai ügyész a büntetés súlyosbításáért, a vádlott a tényállás téves megállapítása és a cselekmény jogi minősítése miatt, továbbá a büntetés enyhítéséért fellebbezett. Az ügy a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága elé került.

A Legfelsőbb Bíróság 1972. május 24-én tartott zárt fellebbezési tárgyaláson hozott ítéletével a Budapesti Katonai Bíróság ítéletét annyiban változtatta meg, hogy a szabadságvesztés végrehajtási fokozatául a szigorított börtönt jelölte ki, a vádhatóság, illetve a vádlott fellebbezéseit pedig elutasította. A fegyház helyett szigorított börtön némi enyhítést jelentett az elítélt számára. A Legfelsőbb Bíróság bizonyítottan látta a nagyobb nyilvánosság minősítő körülmény fennállását, mivel 200–250 személy járt arra a WC-re, megvolt a lehetősége annak, hogy nagyobb létszámú, vagy megszámlálhatatlan személy megismerje a szöveget. Elfogadta az elsőfokú Katonai Bíróság által is hitelesnek tartott írásszakértői véleményeket bizonyítékként. Ennek a jelentőségét az adta, hogy a nyomozati eljárásban B.J. három alkalommal elismerte az izgató tartalmú írást, háromszor tagadta, illetve beismerését visszavonta. A Legfelsőbb Bíróság is bizonyítottan látta, hogy az írás a vádlott kezétől származik, amint ezt a kirendelt igazságügyi írásszakértők egybehangzóan megállapították.³⁶

Az esettanulmány részletesen foglalkozott az elkövető személyi körülményeivel és tettének lehetséges motívumaival. Az elkövető B.J. katonai szolgálatára vonatkozó információkat három rövid mondatban összegezték: „1971 őszén vonult be. A kiképzést megfelelő eredménnyel teljesítette. Dicsérete, fenyítése nincs.” B.J. határőr alkalmazotti családból származott. Érettségizett, bevonulása előtt technikai beosztásban dolgozott a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalatnál. Az elhárító szervek megállapították, hogy nevezettnek „zavaros nézetei voltak a szocialista rendszerrel kapcsolatban. Tapasztalható volt az imperialista fellazító politika befolyása is. Barátaival folytatott levelezésének tartalma alapján politikailag téves nézetei vannak. Munkahelyén olyan személyekkel dolgozott együtt, akik a felszabadulás előtt hivatásos tisztként szolgáltak, ezek befolyása is érezhető volt. Bevonulás előtt negatívan nyilatkoztak a katonai szolgálatról volt munkatársai, barátai.” Az operatív szervek szerint ezek a bevonulás előtti negatív hatások váltották ki a szembefordulást a katonai élettel. „Ez a szembefordulás és zavaros nézetei motiválták a katonai szolgálattal kapcsolatos és az izgatásra alkalmas szövegeket.”³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy az elhárítás alapvetően negatív értékítéletével szemben a Budapesti Katonai Bíróság és a fellebbezési tárgyalást végrehajtó Legfelsőbb Bíróság sem említi ilyen nyomatékkal a bevonulás előtti hatásokat és a kialakulatlan személyiséget. Viszont az enyhítő körülmények között figyelembe vették az elkövető „büntetlen előéletét, eddigi pozitív életvezetését, hogy a polgári életben jól végezte munkáját és a katonai szolgálata ellen sem merült fel kifogás.”³⁸

Hogy ez így történt, abban szerepe lehetett annak a két jellemzésnek, amelyeket a vádlott alegységparancsnoka, illetve a bevonulás előtti munkahely illetékes vezetője adott. A századparancsnok-helyettes 1972. február 2-án azt írta az ún. alapminősítésben, hogy beosztottja, B.J.: „ az újonckiképzésre előírt politikai oktatás anyagát jól elsajátította. A bel- és külpolitikai kérdésekben jól tájékozott, pártunk politikáját ismeri. A katonai illetve határőrizeti kiképzés anyagát jól elsajátította. [...] A kollektívához való viszonya jó volt, a gyengébbeket segítette a feladatok végrehajtásában. Általános műveltsége jó szintű, értelmi képessége jó, komoly, megfontolt gondolkodású, őszinte természetű. Nem magába zárkózott, káros szenvedélye nincs.”³⁹

A Vizsgáló Osztály a NR-1136. sz. formanyomtatványon értesítette az eljárásról és az előzetes letartóztatásról a munkahely vezetőjét, és kérte, hogy: „nevezett munkaviszonyának tartamáról, a munkához és munkatársaihoz való viszonyáról, kereseti, jövedelmi viszonyairól értesíteni szíveskedjen. Kérem a jellemzésben kitérni volt dolgozójuk politikai magatartására.”⁴⁰

A munkahelyi jellemzés pozitív hangvétellal: „Az itt töltött rövid idő alatt mind szakmai munkáját, mind politikai magatartását illetően vezetőire kedvező benyomást tett. Politikai szempontból elsősorban a KISZ-ben folytatott tevékenysége alapján tudjuk megítélni. [...] a társadalmi munkákban, KISZ rendezvényeken szívesen vett részt. Negatív politikai megnyilvánulást nem tapasztaltunk nála.”⁴¹

Az esettanulmány végén a tapasztalatokat és tanulságokat összegezték. E szerint a gyors és eredményes felderítés felhívta a figyelmet a katonatömegekkel való szoros kapcsolatok fenntartására, valamint az állambiztonsági propaganda hatékonyságának fokozására. A szakmai munka gyakorlata számára tanulságként rögzítették, hogy az operatív szervekhez érkező bejelentések tartalmát haladéktalanul ellenőrizni kell, hasonló esetben a helyszín biztosításának és a helyszíni szemle szakszerű elvégzésének döntő szerepe van a nyomozás későbbi szakaszában. Kiemelték, hogy a társadalmi és más, hálózaton kívüli kapcsolatok nagy segítséget nyújtottak. Különösen elismeréssel írtak a határőrkerület-parancsnok által fogantatosított nyílt intézkedésekről, az együttműködési készség magas szintjéről.

Az írásos úton elkövetett izgatás nyomozásáról összegezve ezt írták: „A gyors és célratörő hálózati munka, az összehangolt operatív és nyílt nyomozati cselekmények helyes irányának megválasztása, valamint a társ operatív és rendőri szervekkel, a parancsnokokkal összehangolt szakszerű intézkedések sorozatával rövid időn belül sikerült a tettes személyét megállapítani, és a büntetőeljárást lefolytatni.”⁴²

Az esetet a Magyar Néphadsereg tiszti állománya számára készített állambiztonsági politikai tájékoztató anyagában is megemlíti. Tényként állapítják meg az anyagban, hogy „az állam elleni bűntettek közül az utóbbi években – az előfordulás számát tekintve országos viszonylatban – az izgatásos bűnügyek kerültek előtérbe.” A hadseregben elkövetett izgatások hatását úgy értékelték, hogy azok „nem gyakorolnak számottevő befolyást a magyar Néphadsereg és más fegyveres erő [itt a BM Határőrségről van szó – IJ] politikai-erkölcsi szilárdságára, mert e bűnös tevékenységet semlegesíteni tudja a helyes politikai nevelőmunka.” A tájékoztató anyag jellegének megfelelően az eset az érdemi operatív munkára utaló szakkifejezések, azonosíthatóságra utaló adatok és konkrétumok nélkül, eléggé általánosan, lekerekítetten megfogalmazva került a tiszti állomány elé: „B.J. a bevonulása után a katonai szolgálatot úgy tekintette, mint személyes szabadságának szükségtelen korlátozását. Túlzott érzékenysége és negatív irányú befolyásoltsága következtében a szocialista társadalmat hibáztatta a katonai élet nehézségeiért. Ezt úgy juttatta kifejezésre, hogy körletében a szocialista rendet támadó, a fasizmust dicsőítő szöveget írt a falra.”⁴³ Ennyi és nem több a tisztek tájékoztatására szánt szöveg.

Ugyanarról az esetről eltérő véleményt formálhatunk a három idézett forrás alapján. A vizsgáló dosszié a maga konkrétumaival egészen részletes, a valóságos tevékenységeket és hátterüket is megmutató képet ad. A cselekményt elkövető határőr, az elhárító főtiszt és önkéntes segítők, valamint a vizsgálók és a szakértők a dokumentumokat olvasva megelevenednek. A történet jól követhetően bontakozik ki az ügy kipattanásától a bírósági ítéletig. A csoportfőnökségi esettanulmány már bizonyos

mértékig elvonatkoztat, általánosít, és leginkább a bizalmas nyomozás szakszerűségét, az operatív munka célravezető intézkedéseinek tartalmát és sorrendjét hangsúlyozza, nem fordít nagy figyelmet sem az elkövetőre, sem az ügy más szereplőire, hiszen az elhárító tisztek okulására készítették. A Magyar Néphadsereg tisztjeinek pedig ez csak egy eset, amit megemlítenek, de a tanulságok levonása megmarad az általánosságok, illetve a politikai propaganda szintjén. Az ügyet tehát ki-ki a konkrét érdekeinek, céljainak megfelelően mutatta be és interpretálta.

- ¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4.1 A-3008/21. A Belügyminisztérium III/IV. Csoportfőnökség 1/1974. sz. tájékoztatója. 8–14. (Írásos úton elkövetett izgatásos bűncselekmény nyomozásának tapasztalatai c. fejezet.)
- ² ÁBTL 3.1.9 V-158757.
- ³ ÁBTL 4.1 A-3008/21. 8.
- ⁴ A vizsgálati dossziében szereplők teljes neve helyett monogramot használok, kivéve az állambiztonság és a rendőrség állományába tartozó hivatásos tiszteket.
- ⁵ ÁBTL 4.1 A-3008/21. 8.
- ⁶ ÁBTL 3.1.9 V-158757 39–40. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1972. február 15.
- ⁷ Uo. 84–85. Izgatásos jellegű feliratról, 1972. január 27.
- ⁸ Uo. 86–87. Jelentés az izgatásos alkalmas felirat bizottsági megvizsgálásáról, 1972. január 26. A dokumentumokban eredetileg aláhúzott szövegrészeket a továbbiakban kurziválva közlöm.
- ⁹ A Szolgálati könyv tartalmazta az adott személy adatait, személyleírását, szolgálati beosztásaival, pályafutásával kapcsolatos adatokat (állományba vétel, áthelyezések, vezénylések, tanfolyamok, kiképzési eredmények, szabadságolások, dicséretes és fenytések, jellemzések, minősítések), valamint kézzel írott önéletrajzát.
- ¹⁰ ÁBTL 3.1.9 V-158757 55–58. Jegyzőkönyv helyszíni szemlééről, 1972. január 27.
- ¹¹ Kovács Pál a megyei rendőr-főkapitányság írásszakértője volt.
- ¹² ÁBTL 3.1.9 V-158757 88–89. B.J. határőr izgatás bűntettével gyanúsított személlyel kapcsolatban, 1972. február 2.
- ¹³ Az operatív meghallgatás nem tanúkihallgatás, nem nyílt eljárás. Célja a vizsgálatához számításba vehető tanúk felderítése és vallomásaik rögzítése. Olyan személyek kikérdezése, akik a felderítést segítő közléseket tehetnek. Lásd *Állambiztonsági szolgálati ismeretek. Előzetes ellenőrzés – bizalmas nyomozás*. 1. köt. Budapest, 1980, BM Könyvkiadó. 106.-107.
- ¹⁴ ÁBTL 3.1.9 V-158757 92–93. Feljegyzés, 1972. február 4.
- ¹⁵ Uo. 90–91. Jelentés B.J. határőr izgatás bűntettével gyanúsított személyről, 1972. február 3.
- ¹⁶ ÁBTL 4.1 A-3008/21. 11.
- ¹⁷ A hálózaton kívüli kapcsolat kategóriái: hivatalos kapcsolat; társadalmi kapcsolat, alkalmi kapcsolat. A hálózaton kívüli kapcsolatok rendszeres vagy alkalmi segítséget nyújtottak az információszerzés, az adatgyűjtés, az ellenőrzés és a bizonyítékszerzés feladataiban az állambiztonsági szerveknek. Lásd *Állambiztonsági ismeretek. Az állambiztonsági operatív munka alapjai és titkos nyomozati (operatív) eszközei*. 1. köt. Budapest, 1975, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség. 70–83.
- ¹⁸ ÁBTL 3.1.9 V-158757 7. Határozat őrizetbe vételről, 1972. január 31.
- ¹⁹ Uo. 60. Szakértői vélemény kérése, 1972. február 1.
- ²⁰ Uo. 60. Írásszakértői vélemény, 1972. február 1.
- ²¹ Uo. 63–65. Írásszakértői vélemény, 1972. február 2.
- ²² A BM III. Állambiztonsági Főcsoportfőnökség központi szerveként: „A III/1. Vizsgálati Osztály országos hatáskörrel nyomozást folytat: az állam elleni, valamint a béke és az emberiség elleni, a katonai bűntettek köréből a külföldre szökeéses, továbbá az állambiztonsági, vagy politikai szempontból jelentős olyan bűncselekményekben, melyeket a belügyminiszter, vagy a BM. III. főcsoportfőnök hatáskörébe utal.” Kivonat a BM III/1. Osztály ügyrendjéből. 34-13/16/1972. www.abtl.hu/html/hu/forrasok/ugyrend_6.doc (Utolsó letöltés: 2010. január 22.)
- ²³ ÁBTL 3.1.9 V-158757 5. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1972. február 3.
- ²⁴ Uo. 44–46. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1972. február 15.
- ²⁵ Uo. 76–79. Javaslat B.J. ügyében a nyomozás befejezésére, 1972. március 1.
- ²⁶ A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 0010/1962. számú parancsa: Fogdaügyi szabályzat a politikai nyomozó szervek számára. Budapest, 1962. március 24. Nytt. szám: 10-23/10/1962. 5. <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/10-30.pdf>. (Utolsó letöltés: 2010. február 9.)
- ²⁷ ÁBTL 3.1.9 V-158757 96/a–d. Cím nélküli fogdaügynöki jelentések, 1972. február 7., 8., 11.
- ²⁸ Uo. 96/b. Cím nélküli fogdaügynöki jelentés, 1972. február 8.
- ²⁹ Uo. 24–26. Jegyzőkönyv B.J. határőr terhelt kihallgatásáról, 1972. február 9.
- ³⁰ Uo. 94–95. Jelentés (tárgy nélkül), 1972. február 12.
- ³¹ Uo. 69–74. Írásszakértői vélemény, 1972. február 14.
- ³² Uo. 27–29. Jegyzőkönyv B.J. határőr terhelt kihallgatásáról, 1972. február 14.
- ³³ Uo. 33–34. Jegyzőkönyv B.J. határőr terhelt kihallgatásáról, 1972. február 29.
- ³⁴ Uo. 103–105. Vádirat, 1972. március 17.
- ³⁵ Uo. 110–113. Ítélet, 1972. április 13.
- ³⁶ Uo. 106–109. Ítélet, 1972. május 24.
- ³⁷ ÁBTL 4.1 A-3008/21. 12.
- ³⁸ ÁBTL 3.1.9 V-158757. 106–109. Ítélet, 1972. május 24.
- ³⁹ Uo. 15. Alapminősítés, 1972. február 2.
- ⁴⁰ Uo. 20. Munkahelyi jellemzés kérése, 1972. február 5.
- ⁴¹ Uo. 21. Munkahelyi jellemzés. 1972. február 10. A munkáltató készséges együttműködési beállítottságát mutatja, hogy a február 5-én kelt kérésre gyorsan, február 10-én már válaszolt is.
- ⁴² ÁBTL 4.1 A-3008/21. 14.

⁴³ A fegyveres erőknél előforduló állam elleni bűncselekményekről, azok elkövetési körülményeiről és megelőzésükről. Tiszti politikai tájékoztató. Kiadja: MN Politikai Főcsoportfőnökség Agitációs Osztálya és a Katonai Elhárítási Csoportfőnökség, 1974. 18.